

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן

גליון 78

יו"ל ע"י התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ץ

נושאי השיעור: א. מעלת המנהג לתלות ביצי הבת יענה בבתי כנסיות – טעם חדש ממרן שליט"א לתלית ביצי הבת יענה – תשובת החפץ חיים לבחור שרצה לצאת לעבודה לעזור לאביו בפרנסה והלקח שלמד הח"ח מהיענה – ביאור הפסוק "אשר שמה אפרוחיה את מזבחותיך".

ב. נוסח הוידי של כה"ג היה"כ – מנהגי העדות כנוסח הוידי שבתפילת שחרית – עומק כוונת מהרי"ץ במש"כ "ודוק" – הסבר נפלא בפרשת עגלה ערופה ממרן שליט"א שבקושי ר' משה מאימראן – יישוב נפלא ממרן שליט"א ליישב הסתירות בין מש"כ הרמב"ם בהלכות למש"כ בסדר התפילות.

ערב ומשתכר על צרור נקוב, ואין הקומץ משביע, ואין לחם לאכול ואין בגד לבוש. איך יכול הוא לעמוד מנגד לשקוע בלימוד ולעמוד על דם הוריו, אחיו ואחיותיו, להתעלם ממצוקתם! רוצה הוא לצאת לשוק למצוא עבודה, איזו שתהיה, ולסייע בפרנסת הבית נו?! מי אינו מניח לו?!

אביו מתנגד: בשום פנים ואופן! מקומו של בחור, בבית מדרש! "איש שדה", יוצא עשו. ו"ישוב אהלים", יוצא יעקב אבינו. השוק משחית שפתו ירודה, היתו גשמית, מכבה כל זיק של קדושה ומחדיר טומאה!

והבן אינו מסכים. אבא, דוקא משום שאתה סבור כך וחדור להט רב כל כך, מוכן אני לצאת לשוק החיים. כי רואה אני שאתה ירא ושלם, ולא הושפעת. זיק בקדשה שלך לא כבה, והטומאה לא חלחה. אחזיק גם אני מעמד.

שמעו שצדיק בא לעיר רבינו ה"חפץ חיים" והחליטו לעלות לאכסנייתו להגיש לפניו תעצומותיהם.

כמה התרגש לשמוע!

לשמוע את הבחור, שכואב הוא כאבו של המחסור בבית ורוצה לעזור לאביו ולסייע בפרנסה. "נושא בעול עם חברו", מארבעים ושמונה קניני התורה!

וכמה התרגש לשמע את האב מוותר על העזרה, ומודיע שהמשפחה מוכנה לסבול מחסור, ובלבד שהבחור יסאר באהלי תורה!

וגדול היה כוחו של ה"חפץ חיים" צ"ל להסתכל על כל דבר בעינים של תורה, ולמצוא לכל שאלה פתרון בתורה.

אמר לבחור: שמע נא, התורה אסרה לנו את העופות הטמאים. את הנשר ואת הפרס ואת העזניה, את העורב ואת בת היענה. למה לא נאמר: את היענה, מדוע נאסרה רק הבת? התשובה ידועה: היען אוכל אבנים וחזקיות (שבת קכח ע"א), קבתו כברזל ובשרו כסוליה, לא ניתן לאכילה ואין צורך לאסרו, אבל אפרוחו, בשרו עדין רך, ואותו אסרה התורה באכילה. כך מפרשים רבותינו (בעלי התוספות וחיזקוני ועוד, ויקרא י"א, טז).

והנה מצינו שירמיהו הנביא קונן איך היתה "בת עמי לאכזר, כיענים במדבר" (איכה ד, ג). ויש להבין, במה מתבטאת אכזריות היען לאפרוחיו? והענין, שהאפרוחים באים ומבקשים מזון, והאם נותנת להם מעדן – בעיניה, אין טעים ממנו, שבר זכוכית מחודד ומשונו. ואינה מבינה שעבודה זה אכן מעדן, משום שהושט שלה כצינור ברזל וקבתה כדוד נחשת, והזכוכית נגרסת בה עד דק. אבל אפרוחה עדין רך, והזכוכית תנקוב את הושט ותחורר את הקבה, והאפרוח התייסר וימות בעיניו קשים ומרים. ונמצאת אשמה בהריגת אפרוחה!

מבין אתה, סיים ה"חפץ חיים", אביך מבוגר ומחושל, מחוסן נגד אורית השוק ומתמודד בהצלחה מול השפעתו. אבל אתה עורך צעיר רך, אינך יכול להשוות עצמך אליו ולמדוד עצמך לנגדו. עלך להמשיך לשהות באהלי תורה ובקרב בני התורה!

מעלת תליית ביצי הבת יענה בבתי כנסיות

א. בסוף חוברת 'שערי יצחק' (פ' שלח לך) כתוב מה שדברנו במוצש"ק בענין תליית ביצי הבת יענה בבתי כנסיות, שהוא מנהג קדום בקהילות ישראל, והשתכח. ובעז"ה אנו משתדלים להחזיר עטרה ליושנה.

ורצוננו לחזק מנהג זה, ביתר שאת וביתר עוז.

יש הרי הרבה דברים מיוחדים בבתי יענה, ואחד הדברים הוא, שהיא לא דוגרת על הביצים שלה אלא היא מחממת אותם על ידי ההסתכלות בעיניים. ויש בזה הרבה לקחים ומוסר השכל. תעינו בחוברת שהבאנו שם תמצית של ה-50 טעמים שהבנו שארוכה בנפלאות מתורתך שעודנו בכתובים.

חלק מהטעמים נסובים על הכוונה בתפילה, ובעיקר על חומרת האיסור של דיבורים בבית הכנסת. שלצערנו מזלזלים בזה. וכשיהיה את ביצי הבת יענה בבית הכנסת יהיה משהו שיזכיר כל הזן יעורר את האיסור.

סיפור מעניין ומוסר השכל נפלא הנלמד מהבת יענה בדרכי החינוך

וברצוני לומר טעם נוסף שלא כתוב בחוברת, ויש בו הרבה מוסר השכל. נקדים את הפסוק בתהלים שאומרים בקורבנות שלפני מנחה, "גם ציפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שמה אפרוחיה את מזבחותיך ה' צבאות מלכי ואלקי". פסוק זה סתום וחתום על איזה ציפור מדובר, ועל איזה בית, וכמובן שכשיש פסוקים סתומים זה אומר שדוד המלך אומר לנו 'כל אחד ימצא את עצמו בפסוק זה שהרי שבעים פנים בתורה, ויש רמזים לכל הכיוונים.

ומהרי"ץ בעץ חיים כותב על הפסוק בזה"ל, גם ציפור מצאה בית וכו' בפירושי מהרי"ץ ו' גאמיל ז"ל דרשו על המגדל בניו לת"ת, כי יזכה להבנות ביתו, וגם למצוא דרור וחירות, בזכות אשר שמה אפרוחיה בניו הקטנים. את זבחתיך. הם בתי כנסיות ובתי מדרשות עש"ב, ע"כ. כידוע יש אנשים בעולם הזה שחושבים שהם חופשים כביכול. אבל באמת הם עבדים, שהיצר שולט עליהם, והחירות האמיתית היא, מי שעוסק בתורה. שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, שהוא משוחרר מכל הנגיעות, ומכל מיני שיכולים טפשיים. ומציאת הדרור, דהיינו השיחורר, באה ע"י 'אשר שמה אפרוחיה את מזבחותיך', דהיינו, ששולחים את הילדים לבתי כנסיות ובתי מדרשות, שהם בתי מקדש מעט.

ראיתי סיפור ממש נפלא. הפלא ופלא. מהגר"י גלינסקי בספר והגדת (חומש ויקרא פרשת שמיני דף 154) וז"ל שם, המצב הכלכלי בפולין בין שתי מלחמות העולם היה כפי רע. משפחות הגיעו עד פת לחם. אני זוכר סבלו חרפת רעב. צריך לדעת להודות על המצב כיום.

כשהחפץ חיים ביקר בעיר בלודז', עיר התעשייה הנוודת, עלו לאכסנייתו אב ובנו. הבן בחור בר מצוה, לא בא – כמו היום – לקבל ברכה להצלחה בתורה. הוא בא כדי לקבל היתר לעזוב את בית המדרש שה"חפץ חיים" ירשה לו להפסיק ללמוד, לא פחות!

בחור טוב, ירא שמים מצליח בלימודו, ירבו כמותו בישראל. לב זהב לו. ולב הזהב מתפלץ כשהוא רואה את אביו עובד מבוקר עד

והדברים אמורים להורים, שאומדים עצמם שיכולים לשהות במקום פלוני או לצפות במופע פלוני ולא ישפיעו לרעה, וה' יודע האמת. אולי מלאכים הם. אולי יכולים לטייל במקום פלוני ולבלות במקומות בילוי ומחוסנים הם דים, ייגרסו זכויות כאות נפשם. אם מעדן הם עבורם, יבסס להם. אך מה רוצים הם מילדיהם, אך מהמרים הם על זך נשמותם, אך הם לוקחים אותם עמם! ע"כ הפסוק אומר "את אפרוחיה את מזבחותיך", דהיינו, את האפרוחים שהם הילדים יש להביא אותם לבית הכנסת, ונרמזו להורים שגם אם בשבילם ללכת למקום פלוני זה לא מסוכן, לילדים זה מסוכן, ויש להביא אותם אך ורק למקומות שמורים, כבתי כנסיות ובתי מדרשות, וזה לומדים מהבת יענה, וזה היא רמז נוסף לתליית ביצי הבת יענה בבתי כנסיות.

מקור נוסח היודי של כה"ג ביוה"כ לענין המילים "אנא-ה"

ב. בגמ' מסכת יומא דף לז. דנה מה המקור של נוסח היודי שמתודה הכהן גדול ביום הכיפורים. המשנה אומרת שהוא מתודה ואומר "אנא ה' חטאתי עויתי פשעתי אני וביתי אנא בשם כפר נא וכו' והגמ' דנה מאיפה לומדים את נוסח היודי ושואלת, ומנין שב"אנא" ומתוצת הגמ', נאמר כאן כפרה, ונאמר להלן כפרה, מה להלן באנא, אף כאן באנא. ביום הכיפורים כתוב "וכיפר בעדו ובעד ביתו", ובמעשה העגל כתוב גם כן כפרה, שמה רבינו אומר לעם ישראל (שמות לב ל) "אעלה על ה' אולי אכפרה בעד חטאתם", והגמ' לומדת מה להלן באנא שהרי במעשה העגל משה רבינו התודה ואמר (שמות לב, לא), "אנא חטא העם הזה חטאה גדולה" ולומדים משם, לוידי יום הכיפורים, שצריך גם להתחיל ב"אנא".

ממשיכה הגמ' ושואלת "ומנין שבשם, נאמר כאן כפרה, ונאמר בעגלה ערופה כפרה, מה להלן בשם, אף כאן בשם", כתיב בעגלה ערופה (דברים כא, ח'), כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם", נמצא שכתוב שם גם כפרה, וגם שם ה', ומשם לומדים גם כן לוידי יום הכיפורים שצריך לומר בשם ה'. ע"כ דברי הגמ'.

והמהרש"א מסביר בזה"ל, מני' שבאנא וכו' ומנין שבשם וכו'. דבעי בתחילת היודי בלשון אנא, כתרוממו בבעו, דהיינו, בקשה ובשם הוי"ה, שהוא מידת רחמים, דהיינו בקשת רחמים. וק"ל. ע"כ.

מנהגי העדות השונים בנוסח היודי בתפילת שחרית

ואנחנו התימנים בוידי בתפילת שחרית אומרים, "אנא אלקינו ואלהי אבותינו" ובסידורי אשכנזים כתוב, "אלוקינו ואלקי אבותינו". [ובסידורי הגר"א הוסיפו בסגריים (אנא ה')] ובסידורי הספרדים, וכן בסידורי השאמי שהולכים אחרי הספרדים כתוב, "אנא ה' אלוקינו וכו'". התמנים באמצע, אומרים את המילה 'אנא', אבל לא אומרים את שם ה'. ויש פה משהו קיצוני, הספרדים קיצוניים לגמרי שאומרים אנא ה'. ואשכנזים בכלל לא אומרים, גם לא אנא.

והתברר לי היום שגם הספרדים בעבר נהגו כמו אשכנזים, שלא היו אומרים "אנא ה'", ורק לפני מאתיים שלש מאות שנה כתבו גדולי הדור בזמנו כמה תשובות, שצריך להוסיף את המילים "אנא ה'", מכיון שכתוב כך בגמ' בענין וידי יוה"כ.

ביאור מהרי"ץ לחזק מנהגנו וקושי בדבריו

והמהרי"ץ במקום כתוב בזה"ל, אנא. כך צריך לומר, בתחילת תיבת אנא בוידי כדאשכחן בקרא, "אנא חטא העם הזה" וכן מוכח בגמ' יומא (דף פ"ג) הוסיפו בטעות את המילה 'דף' אבל כוונת מהרי"ץ 'פרק ג' ל', ומנין שבאנא מתודה, כדכתיב אנא חטא וכו', ופירש מהרש"א, ומנין שצריך לומר בתחילת היודי אנא, כתרוממו בבעו. ודו"ק. ע"כ.

ויש להבין דבריו, שמביא את הגמ', ולכאור', אם כן, צריך לומר גם כן את שם ה', ומהרי"ץ אפילו לא מעיר על זה, אבל האמת היא שהוא כן מעיר, שכתב "ודוק".

עומק כוונת מהרי"ץ במה שרמז בשכתב "ודוק"

שמהרי"ץ אומר ודוק זה אומר, שנכון שברגע הראשון אפשר לחשוב שיש איזה קושיא, או חוסר הבנה, אבל תדייק, ותבין.

והתעמקתי בזה, וחושבני שהדברים מובנים היטב. הפלא ופלא, הרי המהרש"א אומר שבתחילת היודי צריך לומר 'אנא'. ואת שם ה' לא צריך לומר בתחילת היודי, שהרי אמירת שם ה' נלמדת מעגלה ערופה, ששם שם ה' כתוב בסוף הפסוק "כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' וגו'", דהיינו, נכון שצריך לומר שם ה'. אבל לא צריך להתחיל דווקא בשם ה' וא"כ נפלא, שהרי אנחנו בהמשך היודי אומרים שם ה' בסמיכות לענין הכפרה, בדיוק כמו בעגלה ערופה. שאנחנו אומרים 'הי רצון מלפניך ה' אלקנו שתמחול לנו וכו' ותכפר לנו על כל עוונותינו'. הפלא ופלא. בדיוק בכפרה מזכירים שם ה', שהרי אין צורך להתחיל בשם ה', ודוקא ב"אנא" יש ענין להתחיל. וזהו ה"ודוק" שכתב מהרי"ץ.

ויש להסביר עוד, מדוע אנחנו מתחילים את היודי ב"אלקינו ואלקי אבותינו" שהוא "מידת הדין" חושבני שאדרבה, רצוננו לרכך את מידת הדין, "אנא אלקינו", מבקשים אנו מידת הדין שתרחם עלינו.

קושיית ר' משה מאימראן ומש"כ ליישב

ראיתי שמביאים בשם ר' משה מאימראן, ששאל, הרי בעגלה ערופה שם ה' נאמר כסיפור דברים, ולא כחלק מבקשת הכפרה, וענה שמכל מקום למדנו שבבקשת כפרה יש להזכיר שם שמים, והמקום המתאים לכך בוידי יום הכיפורים, ובתחלתו. עכ"ד. דהיינו ר"ל שאפילו שבעגלה ערופה זה לא נאמר בהתחלה, מ"מ המקום הכי מתאים בוידי יוה"כ, ובתחלתו.

תירוץ מן שליט"א לקושיות ונמצא דקושיא מעיקרא ליתא

ובמחילה מכוון תורתו חושבני שאפשר לתרץ את שאלתו בפשטות. הוא הבין, שפירוש הפסוק הוא, כפר לעמך ישראל שאתה ה' פדית אותם. ומי אמר הרי אפשר להסביר, כפר לעמך ישראל אשר פדית, ומי יכפר, "ה". ואין מקום לטעון שבעגלה ערופה הזכרת שם שמים היא סיפור דברים. ובס"ד פתחתי את תפסיר רב סעדיה גאון, וראיתי, שהוא הופך את הפסוק ומזכיר את ה' בתחילת הפסוק, וז"ל, אלהים אגפ"ר לקומך אל אפראיל אלקי פפכתהם. ע"כ. ופירושו ה', כפר לישראל וכו'.

ביאור כל עדה לפי מנהגה

נחזור למה שפתחנו נמצא, שהספרדים הבינו, שנוסח היודי הווא בדיוק כמ ביוה"כ. התימנים הבינו, שנכון שצריך להזכיר שם ה' אבל לא להתחלה, אלא צמוד לכפרה. ואשכנזים הבינו שדוקא בוידי של הכה"ג צריך לומר "אנא ה'", ואין ראייה שצריך לומר כך בכל מקום.

סתירה בדברי הרמב"ם בין מש"כ בהלכות למש"כ בסדר התפילות

הרמב"ם הל' תשובה פ"א ה"א כתב בזה"ל, כיצד מתודה. אומר אנא וי' חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ושבשתי במעשי ולעולם אינו חוזר לדבר זה זהו עיקרו של וידי. ע"כ. והרמב"ם בסדר התפילות כתב בזה"ל, נוסח היודי אנא אלקינו ואלקי אבותינו וכו'. ע"כ. ולכאור' זה סתירה בדברי הרמב"ם. ואם זה סתירה, אז יש עוד כמה סתירות, שהרי אנחנו לא אומרים בוידי הרי נחמתי ובשתי במעשה ובעיקר שהרמב"ם כותב שאומרים "ולעולם אינו חוזר לדבר זה זהו עיקרו של וידי", ואת זה אין בנוסח היודי שבסדר התפילות והמפרשים מתפללים על זה, שזהו סתירה מפורשת.

והאמת היא שזה לא המקום היחיד ברמב"ם שיש סתירות בין מש"כ בהלכות למש"כ בסדר התפילות. [לדוגמא יעויין ברמב"ם הל' תפילה פ"ט ה"א ויעויין מש"כ בסדר התפילות. ואכמ"ל].

תשובה נפלאה ממרן שליט"א

וחושבני שהתשובה שהכי מתקבלת, שבהלכות הרמב"ם כותב מה ההלכה לפי דעתו, ומה עיקר הדין, ובסדר התפילות כתב מה שבפועל נוהגים. והראיה לזה, היא מהל' חנוכה שכותב שם הרמב"ם שמהדרין מן המהדרין מדליקים לפי מספר בני הבית, ואח"כ כותב שהמנהג פשוט בכל בני ספרד וכו', דהיינו, בסוגיא עצמה הרמב"ם מפרש כשיטת התוס' שכל אחד צריך להדליק, ואע"כ"פ כתב שבפועל לא נוהגים כך, אלא שכתב בהתחלה את דעתו, ואח"כ את המנהג שנוהגים הציבור. וה' בריך הוא יאיר עינינו במאור תורתו. אכ"ר.